

ՍԵՐԳԵՅ ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ

ԵՊՀ հայոց պալատության ամբիոնի ասպիրանտ
sergeybaghdasaryan.gov@gmail.com

ԲՈՒԼՂԱՐԱՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԸ ԵՎ ՆՐԱ ԴԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԲՈՒԼՂԱՐԻԱՅԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ (1991-2008 ԹԹ.)

Քանալի բառեր՝ հայ-բուլղարական հարաբերություններ, Բուլղարիայի հայկական համայնք, Պլովդիվ, Սոֆիա, ՀԲԸՄ Բուլղարիայի մասնաճյուղ, «Վահան» շաբաթաթերթ, «Հայեր» պարբերական:

Բուլղարահայ ժամանակակից համայնքը ներկայացված է սփյուռքի և՛ դասական, և՛ արդի հատվածներով¹: Դասական հատվածը, որն հիմնականում կայացել է սփյուռքի ձևավորման պատմաաշխարհագրական ընթացքի երկրորդ փուլում, համայնքային կյանքի կազմակերպումն իրականացնում է համասփյուռքյան կառույցների՝ ՀՅԴ, ՀԲԸՄ, ՀՕՄ-ի, ՀՄԸՄ-ի տեղական գրասենյակների շնորհիվ²:

Հայերը Բուլղարիայում հաստատվել են դեռևս միջին դարերից և պատմագիտական աղբյուրներում կան բազմաթիվ վկայություններ հայերի տեղաշարժերի, գործունեության, Բուլղարիայի կառավարող շրջաններում ազդեցիկ դիրքեր զբաղեցնելու բազմաթիվ դեպքերի մասին: Ա. Ալպոյաճյանը վկայում էր, որ հայերը Բուլղարիայում սկսել էին հաստատվել արաբական շրջանում, այսինքն 7-րդ դարից սկսած և ենթադրվում էր, որ Վոլգա գետի հոսանքն ի վեր նավարկելով հասել էին մինչև Հին Բուլղարիայի մայրաքաղաքի մոտակայքը³: Պրոֆ. Քացարոֆի կարծիքով նույնիսկ 7 և 8-րդ դդ. Բուլղարիայում գտնվող ստվար թվով հայերը, թագավորի կողմից մասնավոր հրավերով եկած ճարտարապետներ կամ սահմանագլուխների վրա գետեղված կամա-

¹ Տե՛ս Ներսիսյան Ա., Հայկական սփյուռքի աշխարհագրություն, Վանաձոր, 2014, էջ 175:

² Նույն տեղում:

³ Ալպոյաճեան Ա., Պատմութիւն հայ գաղթականութեան, Հայերու ցրումը աշխարհի զանազան մասերը, Կ. Բ, Գահիրէ, 1937, էջ 346:

Բուլղարահայ համայնքը և նրա դերը Հայաստանի Հանրապետության...

վորներ էին: Բուլղար պատմաբանը իր այս կարծիքը հիմնավորում է այն իրողությամբ, որ Բիրուչիթցա գյուղաքաղաքի մոտ բուլղարական եկեղեցին կրում էր հայկական ճարտարապետության ուժեղ կնիք:⁴ 853–856 թթ. Թեոդորա կայսրուհին (842–857) հայ պավլիկեանների դեմ սկսեց հալածանքներ իրականացնել, որից հետո նրանց տեղափոխեց Բուլղարիա: Այս աղանդավորները նոր քրիստոնեացած Բուլղարիայում մեծ դեր կատարեցին:⁵ Հաջորդ դարերում հայերը ևս բավական ակտիվ էին Բուլղարիայի հասարակական-քաղաքական կյանքում ունեցած իրենց դերակատարությամբ: Հայությունը ազդեցիկ դիրք ուներ նաև երկրի արհեստագործության և առևտրի զարգացման գործում: 17–18-րդ դդ. հռչակված էին Սոֆիայի հայ դարբինները, որոնք միավորված էին առանձին համքարության մեջ: Շումենի հայ պղնձագործները ևս կազմում էին առանձին էսնաֆ, որը ոչ միայն կարգավորում և վերահսկում էր պղնձի ներմուծումը Տրապիզոն-Վառնա ծովային ուղիով, այլև արտադրանքի արտածումը Կ.Պոլիս⁶:

Հայերը ակտիվ էին Բուլղարիայում նաև 19-րդ դարի երկրորդ կեսի և 20-րդ դարի սկզբի ազգային ազատագրական պայքարի ընթացքում: Հիշատակման են արժանի Ռուսչուկի Արիստակես քահանան, Հարություն Կտիքովը և այլք՝ իրենց արիությամբ ու մատուցած ծառայություններով 1876 թ. ապրիլյան ապստամբության և դրան հաջորդած թուրքական կոտորածների օրերին⁷:

Հայերի և բուլղարների շփումները բավական ակտիվ էին նաև հետագա շրջանում: 1900-ական թթ. սկզբին հայ քաղաքական գործիչներից Ռոստոմը (Ստ. Զորյան) Ֆիլիպոպոլիս քաղաքում հաստատվելով հիմնեց մասնավոր վարժարան⁸: Բուլղարա-մակեդոնական կազմակերպության մի շարք գործիչների անմիջական աջակցությամբ վերջինս կապեր հաստատեց վարչապետ Պետկովի, գեներալ Սավովի և այլոց հետ⁹: Դրա շնորհիվ, նպաստավոր պայ-

⁴ Նույն տեղում, էջ 230:

⁵ Նույն տեղում, էջ 236:

⁶ **Բադալյան Գ.**, Բուլղարիայի հայկական գաղթավայրերը (սկզբնավորման շրջանից մինչև 20-րդ դարի սկիզբը), Հայաստան-Բուլղարիա. անցյալը, ներկան և ապագան գիտաժողովի զեկույցների ժողովածու, Ե., 2009, էջ 41–47 (այսուհետ՝ Հայաստան Բուլղարիա):

⁷ **Խաչատրյան Ա.**, Հայերի մասնակցությունը բուլղար ժողովրդի ազգային-ազատագրական պայքարին 19-րդ դարի երկրորդ կեսին, Հայաստան-Բուլղարիա, Ե., 2009, էջ 17–28:

⁸ **Գրիգորյան Հ.**, Հայ-բուլղարական զինական համագործակցությունը 19-րդ դարի վերջին և 20-րդ դարի սկզբին, Հայաստան-Բուլղարիա, Ե., 2009, էջ 34–41:

⁹ **Վարանդեան Մ.**, Հ.Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւն, Ե., 1992, էջ 216–217:

մաններ ստեղծվեցին Բուլղարիայի հայ համայնքի բնականոն կյանքի համար¹⁰:

Ջարդերի, կոտորածների, ցեղասպանության արդյունքում Բուլղարիայում հաստատված հայերը արագորեն հարմարվեցին տեղի բարքերին: Բուլղարահայերն արագ կառուցեցին իրենց եկեղեցիները, իսկ Սոֆիայում կառուցեցին նաև Ժողովրդական տունը¹¹: Նոր շենքերը կարևոր կենտրոններ էին հայ համայնքների համար յուրաքանչյուր քաղաքում, որտեղ հիմնավորվել էին նրանք: Եվ սկսվեց մշակութային լիարժեք կյանքը, որը շարունակվում է ցայսօր: Հայերի ներկայությունը դրական դեր խաղաց քրիստոնեական բարոյականության և բուլղարական հայրենասիրության ամրապնդման գործում:

1920-ական թթ. Բուլղարիայում ապրում էին 46000 հայեր¹²: Այստեղ գործում էր ՀՕՄ մասնաճյուղ¹³: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ժամանակ բուլղարահայերից ֆաշիզմի դեմ պայքարեցին Հակոբ Պարոնյանն ու Հերմինե Ռազգրադյանը¹⁴: Բուլղար ժողովրդի համատարած բուլճակացման ֆոնին, որն սկսվել էր Առաջին համաշխարհային պատերազմից անմիջապես հետո (համաշխարհային երկու պատերազմների միջև ընկած ժամանակաշրջանում երկու բուլղարացի՝ Վասիլ Կոլարովը և Գեորգի Դիմիտրովը, եղել են Կոմինտերնի գլխավոր քարտուղարներ), հայ համայնքը կատարում էր բարոյաքաղաքական և ֆինանսատնտեսական կարգավորիչի գործառույթ անգամ ԲԿԿ շարքերում¹⁵: Խորհրդային բանակի՝ երկիր մտնելուց և կոմունիստների

¹⁰ **Գրիգորյան Հ.**, Հայ-բուլղարական զինական համագործակցությունը 19-րդ դարի վերջին և 20-րդ դարի սկզբին, Հայաստան-Բուլղարիա, Ե., 2009, էջ 34–41:

¹¹ **Կոլարով Գ.**, Բուլղարիայի կառավարության անդամները և խորհրդարանի պատգամավորները Օսմանյան կայսրությունում Հայոց ցեղասպանության ճանաչման մասին, Նորավանք ԳԿՀ, 03.04.2015, http://www.noravank.am/arm/articles/detail.php?ELEMENT_ID=13301;

¹² **Մելիքսեթյան Հ.**, Հայրենիք-Սփյուռք առնչությունները և հայրենադարձությունը, Ե., 1985, էջ 51: Նախքան Հայրենական պատերազմը Ա. Ապոյանյանի վկայությամբ Բուլղարիայում ապրում էին 25000 հայեր: Տեղեկությունները այս և հետագա շրջաններում հայերի թվակազմի մասին խիստ հակասական են և հայ հեղինակների թվական տվյալները երբեմն մի քանի անգամ ավելի են, քան բուլղար հեղինակներինը և աղբյուրներինը: **Ապոյանյան Ա.**, նշվ. աշխ., էջ 2:

¹³ **Մելիքսեթյան Հ.**, նշվ. աշխ., էջ 154: **Մելիքսեթյան Հ.**, Արևմտահայերի բռնագաղթը և սփյուռքահայերի հայրենադարձությունը Սովետական Հայաստան (1915–1940), Ե., 1975, էջ 246:

¹⁴ **Մելիքսեթյան Հ.**, Հայրենիք-Սփյուռք առնչությունները, էջ 171:

¹⁵ **Կոլարով Գ.**, Բուլղարիայի կառավարության անդամները և խորհրդարանի պատգամավորները Օսմանյան կայսրությունում Հայոց ցեղասպանության ճանաչման մասին,

Բուլղարահայ համայնքը և նրա դերը Հայաստանի Հանրապետության...

իշխանության գալուց հետո բուլղարահայերը սկսեցին համալրել գերազանցապես գիտատեխնիկական և ստեղծագործող մտավորականության շարքերը՝ մի կողմ քաշվելով քաղաքականությունից, կառավարումից և գաղափարախոսությունից: Թեև բացառություններ եղել են. հատուկ ծառայությունների գեներալ է եղել Կապրիել Կապրիելովը, մարքս-լենինյան փիլիսոփայության դասագրքեր է գրել փիլիսոփայական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Սարգիս Սարգսյանը, Բուլղարիայի ակադեմիայի բուլղարագիտության ինստիտուտը ղեկավարել է պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Հակոբ Գարաբեդյանը, Վառնայի մարզի դատախազն էր Մասիս Խաջոյանը, Վառնայի արհմիությունները ղեկավարում էր Լևոն Օվանեզովը: Նրանք բոլորն էլ օրինապաշտ քաղաքացիներ էին և, իրենց կրթության ու մասնագիտական հմտությունների շնորհիվ, հաջող կարիերա ունեցան:¹⁶

Սոցիալիզմի օրոք աչքի ընկնող լրագրող էր Կևորկ Կևորկյանը, հայտնի ռեժիսոր էր Խաչո Բոյաջևը, հայտնի էին կոմպոզիտոր Հայգաշոտ Աղասյանը, երգչուհի Ստեֆկա Օնիկյանը, դերասան Սարգիս Մուհիբյանը, ծանրորդ Նորայր Նուրիկյանը, բռնցքամարտիկ Կիրկոր Կիրկորովը, ֆուտբոլիստ Կևորկ Թահմիսյանը, բազմաթիվ շախմատիստներ:¹⁷

Հետպատերազմյա շրջանում հայրենիք վերադառնալու շարժումը Բուլղարիայում այնքան լայն թափ էր ստանում, որ արդեն մինչև 1946 թ. մայիսը ներգաղթելու համար ցուցակագրվել էր 3256 ընտանիք կամ 11532 մարդ, և այդ թիվը շարունակում էր աճել:¹⁸ 1946 թ. հուլիս-օգոստոս ամիսներին «Անիվա», «Ռոսիա» և «Վերխոյանսկ» շոգենավերով Բուլղարիայից Հայաստան ժամանեցին 4383 հայրենադարձներ:¹⁹ Ուշագրավ էր, որ բուլղարական կառավարությունը հայերին թույլատրել էր իրենց հետ հայրենիք տանել եկեղեցական գույք, սրբապատկերներ, գրքեր և ընդհանրապես հայկական ազգային մշակույթի համար արժեք ներկայացնող այլ առարկաներ:²⁰ Ըստ առանձին երկրների ցուցանիշների, 1946 թ. Բուլղարիայից Հայաստան ներգաղթեց 1248 ընտանիք:²¹ Հետագայում Բուլղարիայից հայրենադարձության ալիքը

Նորավանք ԳԿՀ, 03.04.2015, http://www.noravank.am/arm/articles/detail.php?ELEMENT_ID=13301;

¹⁶ Նույն տեղում:

¹⁷ Նույն տեղում:

¹⁸ **Մեկիքսեթյան Հ.**, Հայրենիք-Սփյուռք առնչությունները, էջ 189:

¹⁹ Նույն տեղում, էջ 215:

²⁰ Նույն տեղում:

²¹ Նույն տեղում:

խիստ դանդաղեց, որը պայմանավորված էր ՀՍՍՀ Մինիստրների խորհրդի քվոտավորման փոփոխությամբ՝ առավելություն տալով Իրանի և Հունաստանի հայերի հայրենադարձությանը:

Բուլղարահայերը, բացի Հայաստանից, գաղթել են աշխարհի տարբեր երկրներ՝ համալրելով տեղի հայկական համայնքները: Այսպես՝ 1950-1970-ական թթ. բուլղարահայերը գաղթեցին Արգենտինա, Վենեսուելա, Կանադա, Ավստրալիա, Արևմտյան Եվրոպայի երկրներ, բայց ամենամեծ թվով՝ ԱՄՆ: Սակավաթիվ բուլղարահայեր տեղափոխվեցին Ավստրիա, Մարոկկո, Նոր Զելանդիա, Շվեդիա, Դանիա և Նորվեգիա:²²

40–45 տարի Բուլղարիայում բնակվող հայերը անդամակցում էին «Երևան» միությանը, որը այնքան էլ հայկական միավորում չէր, քանի որ ենթակվում ու օժանդակվում էր Բուլղարիայի կոմկուսի կենտկոմի կողմից: Սևդա Սևանը ասում էր. «Գոնե Հայաստանի կոմկուսինը ըլլար, մի կերպ կըմարսէինք...»²³:

Խորհրդային տարիներին կոմկուսի ազդեցությամբ Բուլղարիայում փակվեցին դպրոցներ, հայկական վարժարաններ: Այդ տարիներին նույնիսկ կազմվում էին մարդկանց ցուցակներ, որոնք հաճախում էին եկեղեցիներ²⁴: Հավանաբար դա էր եղել եկեղեցիների աստիճանական դատարկման պատճառը: Նույնիսկ 1990-ական թվականների սկզբին, երբ այդ արգելքները վերացվել էին եկեղեցիները կրկին դժվարությամբ էին լցվում:

ԽՍՀՄ տարիներին բուլղարահայերը չէին համարվում ավանդական սփյուռքի մասեր և ինչպես վկայում է Ս. Սևանը, իրենք «մոռացված» էին²⁵: Եվրոպական երկրների թվում, որոնց կապերը Հայաստանի և հայերի հետ հազարամյա պատմություն ունեին, Բուլղարիան ուրույն տեղ էր զբաղեցնում: 1989 թ. դրությամբ Բուլղարիայում ապրում էին 13.000 հայեր, իսկ ոչ պաշտոնական տվյալներով, որը տրամադրում է Բուլղարիայում Հայկական եկեղեցու եկեղեցական խորհուրդը, այդ թիվը հասնում էր 20.000-ի²⁶: Բուլղարահայ համայնքի արդի հատվածը, որը ձևավորվել է ՀՀ-ից 1990-ական թթ. սկզբին ծայր առած արտագաղթի ալիքների հետևանքով, համայնքային կյանքին

²² Ղանալանյան Ս., Հայերի արտագաղթը Բուլղարիայից (1950–1970-ական թթ.), Հայագիտության հարցեր, Ե., 2016, թիվ 1, էջ 82–93:

²³ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետություն օրաթերթ, 1992, 30 ապրիլի, թիվ 84, էջ 1–2:

²⁴ Նույն տեղում:

²⁵ Tchilingirian H., The Forgotten Diaspora: Bulgarian-Armenians after the end of Communism, Armenian International Magazine (AIM), Vol. 12, Issue 3, April 2001, pp. 30–36.

²⁶ Мицева Е. Арменците в България–култура и идентичнос, София, 2001, с. 8.

Բուլղարահայ համայնքը և նրա դերը Հայաստանի Հանրապետության...

լիարժեք չէր մասնակցում: Ինչպես փաստում է հայկական սփյուռքի վիրտուալ թանգարանի կայքը՝ համայնքի երկու հատվածների միջև կապերը այսօր էլ թույլ են՝ հոգևոր-մշակութային տարբեր ընկալումների պատճառով²⁷: Բուլղարահայ գաղութը երկրորդն էր Եվրոպայում Ֆրանսիայում բնակվող հայերից հետո²⁸:

1990-ական թթ. աշխարհաքաղաքական փոփոխություններն անդրադարձան Սփյուռքի վերազարթոնքի, ազգային կյանքի վերածնման իրողություններում: Վերափոխումների հետևանքով Սփյուռքի հայկական համայնքներում վերածնվեցին հայկական դպրոցները: 1990 թ. Բուլղարիայի Պլովդիվ քաղաքի քաղաքային խորհրդի որոշմամբ վերաբացվեց Պլովդիվի հայկական ազգային վարժարանը, որը փակվել էր 1976 թ.²⁹: Վարժարանը կրում էր Վիկտորյա և Գրիգոր Թյուֆյունճյանների անունը³⁰: Այստեղ 1991 թ. դրությամբ սովորող 280 աշակերտներից 250-ը հայ էին, մնացածը բուլղարներ³¹: 1993–1994 թթ. ուսումնական տարում վարժարանի աշակերտների թիվը հասել է 385-ի, ուսուցիչներինը՝ 28-ի³²: 2005 թ. դրությամբ դպրոցում հայերի թիվը նույնը մնաց, սակայն ավելացավ բուլղարների թիվը՝ հասնելով 100-ի³³: Հայկական գործող եկեղեցու հարևանությամբ գտնվող դպրոցը դասագրքեր էր ստանում ՀՀ-ից³⁴: Պլովդիվում, Սոֆիայում, Վառնայում ստեղծվեցին «Զորավար Անդրանիկ» երիտասարդական միության տեղական մասնաճյուղերը, Վառնայում՝ նաև «Արարատ» երիտասարդական միությունը: 1990-ին Պլովդիվում հիմնադրվել է «Արաքս» բարեգործական կազմակերպությունը, Վառնայում՝ Կանանց միությունը: Համայնքի ազգային կյանքի աշխուժացմանը որոշ չափով նպաստեցին նաև 1990-ական թթ. առաջին կեսին Հայաստանից եկած բազմաթիվ հայեր³⁵:

²⁷ Ներսիսյան Ա., նշվ. աշխ., էջ 175:

²⁸ Հայաստանի Հանրապետություն օրաթերթ, նշվ. աշխ., էջ 1–2:

²⁹ Հայրենիքի ծայն, 1990, 10 հոկտեմբերի:

³⁰ Հայ սփյուռք հանրագիտարան, Ե., 2003, էջ 132:

³¹ Հայաստան, 1991, 11 հունվարի:

³² Հայ սփյուռք հանրագիտարան, նշվ. աշխ., էջ 132:

³³ ՀՀ ԱԳՆ ՊԴԱ, Եվրոպայի երկրների վարչության երկրորդ եվրոպական բաժին, Փաստաթղթեր (գրագրություն, տեղեկանք, զեկուցագիր և այլն) ԲՀ և ՀՀ համագործակցության և փոխհարաբերությունների վերաբերյալ, ց. 5, գ. 55, թ. 45:

³⁴ Պետրոսյան Ք., Հայրենիք-Սփյուռք հարաբերությունները 1988–2001 թթ., Ե., 2011, էջ 133:

³⁵ Հայ սփյուռք հանրագիտարան, նշվ. աշխ., էջ 128:

Բաղդասարյան Ս.

Վերջին հարյուրամյակի ընթացքում Բուլղարիայում 97 անուն հայկական պարբերական է լույս տեսել³⁶: 1991 թ. Պլովդիվում սկսվել է «Վահան»³⁷ երկլեզու շաբաթաթերթի հրատարակումը, իսկ 1993 թ. Բուրգասում՝ «Հայեր» երկլեզու շաբաթաթերթի հրատարակումը³⁸: Այս շաբաթաթերթի հոդվածները գլխավորապես բուլղարերեն էին: Բուլղարիայում լույս տեսած պարբերականների մեջ ամենաերկարակյացներից էր «Երևան»-ը³⁹, որը գոյություն ուներ տակավին 1944 թ. և իր գոյությունը շարունակեց նաև հետսոցիալիստական շրջանում:

1990-ական թթ. սկսած Բուլղարիայում վերաբացվեցին գրադարան-ընթերցասրահները, որոնք կարևոր աշխատանք էին կատարում երիտասարդ սերնդին հայեցի դաստիարակելու և ազգային մշակույթին հաղորդակից դարձնելու ուղղությամբ: Հետկոմունիստական շրջանում շատ հայեր առաջավոր դիրքեր գրավեցին բիզնեսում, գիտության, քաղաքականության, լրագրության մեջ: Երկար տարիներ Բուլղարիայի ազգային բանկը ղեկավարում էր Լևոն Համբարձումյանը, անվանի ֆինանսիստներ էին Եդի Մինասյանը և Սարգիս Սարկիզովը (Վառնայում Հայաստանի Հանրապետության նախկին պատվո հյուպատոս, որն իր պաշտոնից ազատվեց բուլղար հասարակությանը անհասկանալի պատճառներով): Գիտության մեջ համաշխարհային հռչակ ձեռք բերեց աստղաֆիզիկոս Գագո Մարդիրոսյանը: Բուլղարիայում

³⁶ Հայաստանի Հանրապետություն, 1995, 9 ապրիլի, թիվ 79, էջ 1:

³⁷ «Վահան» շաբաթաթերթը լույս է տեսել 1991 թվականից Պլովդիվում բուլղարերեն և հայերեն լեզուներով: Խմբագիրը Հարի Նիկողոսյանն էր: Լուսաբանում էր բուլղարահայ համայնքի և սփյուռքահայ մյուս համայնքների կյանքը, Հայաստանում և Արցախում տեղի ունեցող իրադարձությունները: Տպագրել է հայ ժողովրդի ազգային-ազատագրական շարժման հերոսներին, սփյուռքահայ նշանավոր գործիչներին, Հայոց եկեղեցու պատմությանը նվիրված բազմաթիվ նյութեր:

«Հայեր»-ը երկշաբաթյա հրատարակությամբ լույս տեսնող պարբերական է: Լույս է տեսնում 1993 թվականից Բուրգասում՝ բուլղարերեն-հայերեն գլխագրով և սակավաթիվ հայերեն հոդվածներով: Խմբագիրը Գևորգ Սարաֆյանն էր: Թերթը քարոզում էր գաղափարական սկզբունքներ, «որոնք պետք է դավանի յուրաքանչյուր հայ՝ հայրենիքի մեջ, թե արտասահմանում»: Լուսաբանել է բուլղարահայության հասարակական և մշակութային կյանքը, տպագրել լուրեր և պաշտոնական հաղորդագրություններ Հայաստանից:

³⁸ Հայ սփյուռք հանրագիտարան, էջ 137:

³⁹ «Երևան»-ը գրական, հասարակական-քաղաքական շաբաթաթերթ էր: Սկզբում լույս էր տեսնում եռօրյա պարբերականությամբ: «Երևան» մշակութային միության կենտրոնական վարչության պաշտոնաթերթ: Լուսաբանում էր բուլղարահայերի մասնակցությունը երկրի հասարակական-քաղաքական, տնտեսական և մշակութային կյանքին:

Բուլղարահայ համայնքը և նրա դերը Հայաստանի Հանրապետության...

անվանի լրագրողներ էին Ալեքսանդր Մարկարյանը, Արման Բաբիկյանը, Անտոն Հեքիմյանը⁴⁰:

ԽՍՀՄ փլուզման շրջանում հազարավոր հայեր տեղափոխվեցին Բուլղարիա: Հետո նրանցից շատերը վերադարձան Հայաստան: Նրանց մի մասը հեռացան աշխարհի տարբեր երկրներ: Ըստ Սևդա Սևանի, համայնքի անդամների 60–70 տոկոսը ունեին բարձրագույն կրթություն և հեշտությամբ էին ինտեգրվում այլ հասարակությունների հետ⁴¹: Ուստի ավելի լավ կյանքի ակնկալիքով բուլղարահայերից շատերը տեղափոխվում էին ավելի զարգացած երկրներ:

Հատուկ ուշադրության է արժանի պլովդիվցի Թորոսյանների ընտանիքը: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ավարտից անմիջապես հետո ազգությամբ հայ ամուսինը համոզում էր բուլղարուհի կնոջը տեղափոխվել Խորհրդային Հայաստան՝ սոցիալիզմ կառուցելու: Ավագ որդին՝ Մկրտիչը, ծնվել էր Բուլղարիայում, կրտսերը՝ Սուքիասը, ԽՍՀՄ-ում: Ավագը դարձել էր կատակերգակ դերասան, կրտսերը՝ օպերային երգիչ և նկարիչ: Երկուսն էլ երկուական որդի ունեն, իսկ կանայք Վրաստանից էին: ԽՍՀՄ փլուզման ժամանակ Մկրտիչը օգտվեց Բուլղարիայում ծնվելու փաստից և Բուլղարիայի քաղաքացիություն ստացավ: Այժմ նրա որդիները՝ Հովհաննեսը և Տիգրանը, ամենահայտնի դերասաններն են Բուլղարիայում, բուլղար երիտասարդության կուռքն են: Սուքիասի կտավները մեծ պահանջարկ ունեն Բուլղարիայում⁴²: Բոլոր այս անձինք կարևոր դերակատարություն ունեն հայ-բուլղարական կապերի զարգացման գործում:

2003 թ. Սոֆիայում լույս տեսավ «Մենք» բուլղարահայերեն պատկերազարդ հանդեսը, որը հայկական մշակույթի, պատմության և ավանդույթների համառոտ հանրագիտարան էր ուղղված բուլղար ընթերցողին: Հրատարակությունը իրականացրել էին Հարի Նիկողոսյանը, Վարդանուշ Թոփաքբաշյանը և Անի Աճեմյանը⁴³:

Երկրում գործող 6 հայկական եկեղեցի կար, բաց էին ազգային հաստատությունները, հրատարակվում էին հայերեն գրքեր⁴⁴:

⁴⁰ **Կոլարով Գ.**, նշվ. աշխ., http://www.noravank.am/arm/articles/detail.php?ELEMENT_ID=13301, (03.04.2015):

⁴¹ **Tchilingirian H.**, նշվ. աշխ., էջ 30–36:

⁴² **Կոլարով Գ.**, նշվ. աշխ., http://www.noravank.am/arm/articles/detail.php?ELEMENT_ID=13301, (03.04.2015):

⁴³ Հայ սփյուռք հանրագիտարան, էջ 135:

⁴⁴ Հայաստանի Հանրապետություն օրաթերթ, 1995, 9 ապրիլի, էջ 1:

Բաղդասարյան Ս.

Արդեն անկախության հռչակումից հետո հայկական համայնքը սկսեց ակտիվորեն ներագրել հայ-բուլղարական միջպետական հարաբերությունների ամրապնդման և զարգացման վրա: 20-րդ դարավերջի և 21-րդ դարասկզբի բուլղարահայ համայնքի հայտնի դեմքերից էր Սևդա Սևանը (Ֆրանսուիի Բախչեջյան): Լինելով գրող, նա տարիներ շարունակ կամուրջ հանդիսացավ Հայաստանի և Բուլղարիայի միջև:

Բուլղարիայում Հայաստանի դեսպանատունը սկզբնապես տեղավորված էր Ապրիլի 20-ի փողոցի թիվ 11 շենքի 4-րդ հարկում՝ սովորական մի բնակարանում: Եվ չնայած անձնակազմի փոքրաթվությանը (ժամանակավոր հավատարմատար Սևդա Սևանից բացի, աշխատում էին ևս երկու մարդ), այն բավական աշխատանք էր կատարում հայ-բուլղարական միջպետական հարաբերությունների ամրապնդման գործում: Ինքը՝ Սևդա Սևանը, կնքված պայմանագրերի ու համաձայնագրերի նախապատրաստության մեջ առավել չափով զննհատում էր արտգործնախարարության և համապատասխան ճյուղային նախարարությունների փորձագետների դերը:

1990-ական թթ. սկզբին հայկական համայնքը բավական ծանր վիճակում էր գտնվում՝ կապված Բուլղարիայի սոցիալ-տնտեսական ծանր կացության հետ: Ըստ տիկին Սևդա Սևանի, տեղի հայ համայնքը այնքան էլ հարուստ չէ, և միայն երկու բարեգործներ են, որ կարողանում էին օգնել դեսպանատանը, հայ համայնքին: Ի դեպ, ըստ հավատարմատարի, Հայոց ազգային տունը, ուր տեղավորված էին հայկական բոլոր կազմակերպությունները, չէր ջեռուցվում, համայնքը դիմել էր զոհողության՝ ջեռուցման վարձի փոխարեն մուծել էր դեսպանության առաջին քարտուղարի բնակվարձը⁴⁵:

Երկու բարերարները՝ Վազգեն Կարալյանը և տիկին Յուլյա Բերբերյանը (նշանավոր թենիսիստուհին և Կանանց համաբուլղարական միության նախագահը) հիմնականում հոգացել էին դեսպանատան ձեռքբերման, ձևավորման, սարքավորումների տեղադրման ծախսերը⁴⁶:

Աղյուսակ⁴⁷

Երկիրը	Տեղի ընդհանուր բնակչությունը	Հայերի մոտավոր թիվը 2003 թ.	Տոկոսային հարաբերակցությունը
Բուլղարիա	7.8մլն	50000	0.64

⁴⁵ Հայաստանի Հանրապետություն օրաթերթ, 1995, 15 ապրիլի, էջ 1:

⁴⁶ Նույն տեղում:

⁴⁷ Մալխասյան Մ., Հայերն աշխարհում, Ե., 2007, էջ 22:

Բուլղարահայ համայնքը և նրա դերը Հայաստանի Հանրապետության...

Սոֆիա	1.0964	7000	0.64
Բուրգաս	193.3	2000	1.04
Պլովդիվ	340.6	9000	2.65
Ռուսե	162.1	2000	1.24
Վառնա	314.5	5000	1.6

Արդեն անկախության առաջին ամիսներին բուլղարահայ համայնքը սկսեց ակտիվ գործունեություն ծավալել: Ըստ բուլղարահայ «Երևան» թերթի հաղորդման, 1991 թ. հոկտեմբերի 18–20-ը Բուլղարիայի Վառնա քաղաքում տեղի ունենացավ միջազգային կոնֆերանս՝ «Հայկական ոգու կենսունակությունը» թեմայով: Այն անդրադարձավ հայ մշակույթի դարավոր ընթացքին, նրա ազդեցությանը և կապին համաշխարհային քաղաքականության և այլ ժողովուրդների մշակույթների հետ: Կոնֆերանսը բացի մշակութային հատվածից, կարևոր էր նաև այն առումով, որ այստեղ քայլեր մշակվեցին երկու ժողովուրդների տնտեսական և առևտրական համագործակցության ուղղությամբ:

Արդեն 1992 թ. սկզբին ստեղծվեց ՀՕՄ-ի Բուլղարիայի մասնաճյուղը և Սևդա Սևանը Հայաստան բերեց առաջին օգնությունը ու թեև դա բավական փոքր չափեր ուներ, սակայն առաջին օգնությունն էր անկախությունից հետո, որն ուղարկվում էր Բուլղարիայից:

1992 թ. հունիսի 6–7-ը Ռումինիայի մայրաքաղաք Բուխարեստում տեղի ունեցավ Ռումինիայի Հայոց միության համաժողովը, որի աշխատանքներին մասնակցում էին Մոլդովայի, Բուլղարիայի և Հունգարիայի հայ համայնքների ներկայացուցիչներ: Ժողովը քննարկեց հիշյալ երկրների միջև տնտեսական և մշակութային կապերի զարգացմանը, ինչպես նաև՝ այդ երկրներում ազգային փոքրամասնությունների իրավունքներին վերաբերող մի շարք հարցեր⁴⁸:

Ժողովում Հունգարիայի «Արմենիա» Հայոց միությունը, Մոլդովայի Հայոց միությունը, Բուլղարիայի «Երևան» հայոց ընկերակցությունը, Ռումինիայի Հայոց միությունը միմյանց ճանաչում էին իբրև Հունգարիայի, Մոլդովայի, Բուլղարիայի, Ռումինիայի հայազգի փոքրամասնությունների ներկայացուցչական կազմակերպություններ: Այս երկրների հայկական միությունները վերահաստատում էին իրենց լիակատար հավատարմությունը այն ժողովուրդների հանդեպ, որոնց կողքին իրենք ապրում էին: Կողմերը առաջարկում էին

⁴⁸ Հայ համայնքների համաժողովը Բուխարեստում, Հայաստանի Հանրապետություն, 1992, 11 հունիսի, էջ 1:

Բաղդասարյան Ս.

տնտեսական ու մշակութային բնագավառներում, համագործակցել միմյանց, ինչպես և Հայաստանի հետ, նաև միասնաբար գործել մարդու իրավունքների և սփյուռքահայության պաշտպանության նպատակով⁴⁹:

Բուլղարահայերը կարևոր պաշտոններ էին զբաղեցնում պետական, արդարադատության, գիտական, մշակութային և լրատվական մարմիններում: Ամբողջ հայ գաղութը բուլղարների հետ համահավասար իրավունքներ ուներ երկրում⁵⁰:

Բուլղարահայերը ակտիվորեն փորձում էին ներագրել բուլղարական իշխանությունների և հասարակության վրա հայոց ցեղասպանությունը ճանաչելու համար, որը բավական բարդ խնդիր էր, եթե հաշվի առնենք, Բուլղարիայում ապրող թուրքական հոծ համայնքը:⁵¹

ՀՀ անկախության հռչակումից հետո բուլղարահայ համայնքը սկսեց ավելի կազմակերպված գործել, որը պայմանավորված էր գլխավորապես Բուլղարիայում տեղի ունեցող դրական տեղաշարժերով:

Բուլղարիայի Հայ առաքելական եկեղեցին, կազմակերպություններն ու մամուլը անվերապահորեն օժանդակում էին «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի բոլոր ձեռնարկներին: Եռամսյակը մեկ Բուլղարիայի քաղաքներում գործող եկեղեցական վարչությունները ընդունում էին ազգային տուրքի անդամավճար: Բուլղարիայի «Երևան» թերթի տեղեկություններով առաջինը իր ազգային տուրքը վճարել էր 80-ամյա արհեստավոր Օննիկ Թաշճյանը: Նա Սոֆիայի եկեղեցական վարչություն էր հանձնել 3000 լեվ գումար⁵²:

1996 թ. մարտի 1-ին Բուլղարիայի ազատագրման 118-րդ տարեդարձին նվիրված հանդիսություն էր կազմակերպվել «Հայաստան-Բուլղարիա» ընկերության նախաձեռնությամբ: Հարկ էր նշել, որ այս միջոցառումը առաջին տարին չէ, որ իրականացվում էր: Համանման միջոցառումների անցկացման պատճառը երկու ժողովուրդների համատեղ ճակատագիրն էր: Այսպիսի քայլերով համայնքը ավելի էր ամրապնդում երկու ժողովուրդների հարաբերությո-

⁴⁹ Նույն տեղում:

⁵⁰ Հայաստանի Հանրապետություն օրաթերթ, 1995, 26 հունվարի, էջ 1:

⁵¹ Բուլղարիայիում ցեղասպանությունը պաշտոնապես ճանաչվել է միայն 2015 թ.: Մանրամասն տե՛ս Parliament Passes Resolution on Armenians' Mass Extermination in the Ottoman Empire in 1915-1922 Period, 24.04.2015, <http://www.bta.bg/en/c/DF/id/1065011>, (17.02.2019):

⁵² «Հայաստան» հիմնադրամը Բուլղարիայում, Հայաստանի Հանրապետություն, 1996, 13 փետրվարի, էջ 1:

Բուլղարահայ համայնքը և նրա դերը Հայաստանի Հանրապետության...

յունները և նոր նախադրյալներ էր ստեղծում երկկողմ միջպետական հարաբերությունների զարգացման համար⁵³:

Համանման միջոցառում կազակերպվեց նաև նվիրված թուրքական լծից Բուլղարիայի ազատագրման 120-րդ տարեդարձին: Հանդիսությունը կազմակերպվել էր արտասահմանյան երկրների հետ մշակութային կապերի և համագործակցության հայկական ընկերությանը (ԱՕԿՍ) առընթեր «Հայաստան-Բուլղարիա» ընկերությունը: Բուլղարիայի ազգային տոնին նվիրված հանդիսությունը ելույթ ունեցան նաև պատմական գիտությունների դոկտոր Զոհրաբ Ղասաբյանը, ակադեմիկոս, «Հայաստան-Բուլղարիա» ընկերության վարչության անդամ Գևորգ Ղարիբջանյանը, «Հայաստան-Ռումինիա ընկերության նախագահ Հակոբ Առաքելյանը, հայ-բուլղարական համատեղ ձեռնարկության ներկայացուցիչ Անգել Կազանչևը և ուրիշներ⁵⁴:

Բուլղարիան այն երկրներից էր, որ Հայաստանի տնտեսական ճգնաժամի տարիներին իր դռները հյուրընկալորեն բացեց հայերի առջև:

Հազարավոր հայեր փախչելով տնտեսական դժվարություններից, ցրտից, պատերազմից, մի շարք անհարմարություններից, ապաստան գտան Բուլղարիայում: 1998 թ. ինքը՝ Բուլղարիան, գտնվում էր տնտեսական ճգնաժամի մեջ, դժվարացել էր կյանքը, այն այլևս տաքուկ անկյուն չէր: Այդ տարիներին բազմաթիվ էին վերադառնալ ցանկացողները: Օտարության մեջ գտնվող հայերի համար հայկական դեսպանատունը այն հարազատ անկյունն էր, ուր կարող էին դիմել իրենց հուզող հարցերի պատասխանները ստանալու համար:

1990-ական թթ. Բուլղարիա տեղափոխված հայերի գրեթե 90 տոկոսը գտնվում էր նյութական ծանր վիճակում: Դժվարությունները ոչ միայն նյութական էին, այլև կապված էին տեղական իշխանությունների հետ: Սովորաբար Բուլղարիա էին գնում 21 օրվա վիզայով, սակայն մնում էին ամիսներ, նաև՝ տարիներ: Այդ հանգամանքն առաջացնում էր բազմաթիվ խնդիրներ տեղական իշխանությունների հետ: Նույնիսկ նյութապես ապահովվածներից շատերը տարիների ընթացքում վատնում էին փողերը և սնանկանում⁵⁵:

⁵³ Բուլղար ժողովրդի հաղթանակը, Հայաստանի Հանրապետություն, 1996, 2 մարտի, էջ 2:

⁵⁴ Բուլղարիայի ազգային տոնը նշվեց նաև Երևանում, Հայաստանի Հանրապետություն, 1998, 6 մարտի, էջ 7:

⁵⁵ Բուլղարիան Ամերիկա չէ, և հայերն այնտեղից կվերադառնան Հայաստան, Հայաստանի Հանրապետություն, 1998, 14 ապրիլի, էջ 3:

Այդ տարիներին Բուլղարիա տեղափոխված մարդկանց հոսքի պատճառով որոշակիորեն փոխվեց հայերի նկատմամբ ունեցած բուլղարների դրական վերաբերմունքը: Պատճառը սոցիալական տարբեր շերտերի այնտեղ միաժամանակ հայտնվելն էր: Դրանց մեջ քրեական տարրեր կային, իսկ այդպիսի դեպքերի մասին մամուլի հաղորդումները բացասական կարծիք էին ստեղծում հայերի մասին: Դեսպանության աշխատանքների շնորհիվ բուլղարները ավելի հանդուրժող դարձան, իսկ նման բացասական երևույթները՝ ավելի սակավաթիվ⁵⁶:

ԽՍՀՄ փլուզումից և Վարշավյան դաշինքի անկումից հետո բուլղար ժողովուրդը կողմնորոշվեց դեպի Արևմուտք: 1990-ական թթ. սկզբից երկրում փոխվել էր մոտ մեկ տասնյակ կառավարություն: Սակայն քաղաքական ճգնաժամը հասավ այնպիսի գագաթնակետի, որ այլևս ոչ ոք չէր ուզում իշխանությունն իր ձեռքը վերցնել: Նախկին նախագահ Ժելյու Ժելևը կառավարությունը կազմելու մանդատը հանձնեց Բուլղարիայում բավական կշիռ ունեցող թուրքական կուսակցությանը, որը պառլամենտում համարվում էր 3-րդ ուժ և, հանդես էր գալիս որպես հավասարակշռող ուժի գործոն⁵⁷:

Հայկական դեսպանատունը բացվելուց մի քանի ամիս հետո, շուրջ երկու տարի իշխանության գլխին էր թուրքական կուսակցությունը: Հարկավոր էր դիվանագիտական ճկունություն դրսևորել՝ երկու երկրների միջև տնտեսական և քաղաքական հարաբերություններ զարգացնելու համար⁵⁸:

Բուլղարահայության կյանքում կարևոր իրադարձություն էր Հայաստանի առաջին Հանրապետության 80-ամյակի միջոցառումների իրականացումը: Միջոցառումներն իրականացվեցին 1998 թ. մայիսի 25-29-ը՝ Բուլղարիայի ավելի քան տասը քաղաքներում, որտեղ գոյություն ունեին հայկական գաղութներ և գործում էին հայկական կազմակերպություններ⁵⁹:

Սոֆիայում պաշտոնական տոնակատարությունը կազմակերպված էր համատեղ ԲՀ-ում ՀՀ դեսպանության, Հայ Առաքելական Եկեղեցու Բուլղարիայի թեմի խորհրդի և Բուլղարահայ կազմակերպությունների Համադրիչ

⁵⁶ Նույն տեղում:

⁵⁷ Նույն տեղում:

⁵⁸ Նույն տեղում:

⁵⁹ ՀՀ արտաքին գործերի նախարարության պատմադիվանագիտական արխիվ (այսուհետև՝ ՀՀ ԱԳՆ ՊԴԱ), Եվրոպայի երկրների վարչության երկրորդ եվրոպական բաժին, Փաստաթղթեր (տեղեկանքներ, հաշվետվություններ, զեկուցագրեր և այլն) հայ-բուլղարական փոխհարաբերությունների և համագործակցության վերաբերյալ, ց. 3, գ. 212, թ. 105:

Բուլղարահայ համայնքը և նրա դերը Հայաստանի Հանրապետության...

խորհրդի կողմից: Հանդիսությանը ներկա էին բուլղարական իշխանությունների ներայացուցիչները⁶⁰:

Հատկապես 1990-ական թթ. բուլղարահայությունը լրջագույն խնդիրների առաջ էր: Համակարգի փոփոխության արդյունքում աղքատացած բուլղարահայերն ի վիճակի չէին դեսպանատանն աջակցելու: Միջոցներ չկային, որ մյուս համայնքներին հավասար բուլղարահայերը ապրեն լիարժեք ազգային կյանքով: Բայց բուլղարահայ համայնքը, գործակցելով դեսպանատան հետ, բուլղարացիներին շատ բարձր մակարդակով ներկայացնում էր մեր մշակույթը⁶¹:

Դժվար էր հայապահպանության աշխատանք տանել մի երկրում, որտեղ հայերը ցրված էին 15 քաղաքներում: Եվ հատուկ թաղամասերում չէին ապրում, ինչպես ասենք, Մերձավոր Արևելքում: 1990-ական թթ. դեսպանի խոսքերով. «Դժվար էր օրինակ, աշակերտ հավաքել: Եթե միջոցներ լինեին, ապա 1-2 ավտոբուս ձեռք կբերեինք աշակերտներին հավաքելու համար: Սոֆիայում եղած միակ հայկական եկեղեցին, որ միշտ մարդաշատ է, գործում է առանց գմբեթի (փլվել է): Ազգային տան շենքի առաջինն հարկում մի բնակարան ևս գործում էր որպես եկեղեցի»⁶²:

Բուլղարահայերի մեծամասնությունն ընդգրկված էր ազգային հասարակական-մշակութային հաստատություններում և կազմակերպություններում: Եկեղեցական կյանքը ղեկավարվում էր թեմական խորհրդի կողմից: Հոգևոր թեմի առաջնորդն էր գրշն. Տիրայր արք. Մարտիկյանը: Համարյա բոլոր հայաբնակ քաղաքներում, որտեղ գործում էին եկեղեցիները, կային եկեղեցական հոգաբարձություններ: Բուլղարիայում գերիշխողը Հայ առաքելական եկեղեցին էր, բայց կան նաև փոքրաքանակ հայ ավետարանական համայնքներ, մասնավորապես Սոֆիայում, Պլովդիվում և Վառնայում:

Համայնքում գործում էին բազմաթիվ կազմակերպություններ ու միություններ: Դպրոցական հոգաբարձություններ էին գործում այն քաղաքներում, որտեղ դասավանդվում էր հայերեն (բուլղարական դպրոցներում) կամ գործում էին հայկական կիրակնօրյա դպրոցներ:

Հայկական մշակույթի պահպանման ու տարածման համար համայնքում հայտնի էին «Գրիգոր Գրիգորով» երգչախումբը (Սոֆիա), «Էրեբունի» վոկալ-

⁶⁰ Նույն տեղում:

⁶¹ Բուլղարահայը կարող է օրինակ դառնալ ուրիշ համայնքների համար, Հայաստանի Հանրապետություն, 2003, 4 սեպտեմբերի, էջ 5:

⁶² Նույն տեղում:

Բաղդասարյան Ս.

գործիքային էստրադային համույթը (Պլովդիվ), «Մարաշյան» հայկական պարի խումբը «Վառնա» և սիրողական «Սունդուկյան» թատրոնը: Հ.Մ.Ը.Մ-ն աշխատանքներ էր ծավալել հայ պատանիների մարմնամարզական և հայրենասիրական ոգով դաստիարակության ուղղությամբ, իսկ «Համագգային» միության շրջանակում ստեղծվել էր «Արևիկ» պարի խումբը:

Բուլղարիայի հայ համայնքը նշանակալի դեր էր խաղում նրա հասարակական-քաղաքական ու հոգևոր կյանքում՝ իր ավանդը ներդնելով երկու երկրների միջև կապերի խորացման գործում:

2005 թ. հունիսի 2-5-ը ԲՀ գտնվող ՀՀ ԿԳ նախարարի պատվիրակությունը մի շարք հանդիպումներ ունեցավ հայ համայնքի ներկայացուցիչների հետ ու քննարկվեցին նրա հիմնախնդիրները: Լինելով Պլովդիվ քաղաքում՝ պատվիրակությունը եղավ Վիկտորյա և Գրիգոր Թութունջյան դպրոցում, որտեղ 1-8-րդ դասարաններում հայերենի ուսուցումը պարտադիր էր: Պատվիրակությունը հանդիպումներ ունեցավ ինչպես աշակերտության, այնպես էլ ուսուցիչների հետ, որոնց Հայաստանին վերաբերող գրեթե ամեն ինչ հետաքրքրում էր: Բազմաթիվ հարցադրումներ հնչեցին, որոնք առնչվում էին Հայաստանի կրթական համակարգին: Հանդիպման ընթացքում նախնական պայմանավորվածություն էր ձեռք բերվել Բուլղարիայի հայկական դպրոցների շրջանավարտներին Եվրասիա համալսարանում անվճար ուսուցման տարեկան երկու նպատակային տեղ հատկացնելու համար⁶³:

Այսպիսով, բուլղարահայ համայնքը հսկայական դեր էր խաղում Հայաստանի և Բուլղարիայի հարաբերություններում՝ նպաստելով երկու երկրների մերձեցմանը, միջպետական շփումներին, տնտեսական հարաբերությունների խորացմանը: Ունենալով մի շարք կառույցներ բուլղարահայ համայնքը կազմակերպում էր տարածաշրջանի այլ երկրներում ապրող հայերի կազմակերպական խնդիրները: Պարբերաբար Բուլղարիայի տարբեր քաղաքներում հայկական կառույցները համաժողովներ էին հրավիրում: Իբրև Բուլղարիայում ապրող հնագույն համայնքներից մեկը՝ բուլղարահայերը մասնակցում էին երկրի տնտեսական, քաղաքական, մշակութային, գիտական, կրթական կյանքին, իրենց նպաստն էին ներդնում Բուլղարիայի զարգացման գործում: Արձանագրված հաջողություններին զուգահեռ կային նաև մի շարք խնդիրներ, որոնք լուծումներ էին պահանջում: Բուլղարահայությունը պետք է

⁶³ ՀՀ ԱԳՆ ՊԴԱ, Եվրոպայի երկրների վարչության երկրորդ եվրոպական բաժին, Փաստաթղթեր (գրագրություն, տեղեկանք, զեկուցագիր և այլն) ԲՀ և ՀՀ համագործակցության և փոխհարաբերությունների վերաբերյալ, ց. 5, գ. 55, թ. 45:

հաղթահարել տեղի սոցիալական դժվարությունները և պայքար մղել Բուլղարիայի ստվար թուրքական համայնքի դեմ: Հայության առջև ծառացած քաղաքական խնդիրներից էր հայոց ցեղասպանության ճանաչման խնդիրը Բուլղարիայում և բնակչության շրջանում դրա մասին տեղեկացվածության ապահովումը: Ցավոք, սոցիալական կնճիռները, որոնք առկա էին Բուլղարիայում, վնասում էին հայկական համայնքի ամբողջականության պահպանմանը և պատճառ էին դառնում տեղի հայության այլ երկրներ տեղափոխվելուն:

ARMENIAN COMMUNITY OF BULGARIA AND ITS ROLE IN THE RELATIONS OF THE REPUBLIC OF ARMENIA AND BULGARIAN REPUBLIC (1991–2008)

BAGHDASARYAN S.

Summary

Key words: *Armenian-Bulgarian relations, Armenian community of Bulgaria, Plovdiv, Sofia, AGBU Bulgaria branch, Vahan weekly, "Hayer" periodical.*

The article presents the role of the Armenian community in the relations between the Republic of Armenia and the Republic of Bulgaria. Armenians have deep roots in Bulgaria, they have been living there since the most remote times and have become an integral part of the Bulgarian society. Since the independence of the Republic of Armenia, the Armenian community of Bulgaria has undertaken an important role aimed at strengthening the political, economic, cultural, scientific and educational relations between the Republic of Armenia and the Republic of Bulgaria. The Armenian community greatly contributes to the deepening and development of relations between the two nations, it also keeps the Bulgarians informed of the problems the Armenians have. The Armenian community plays a significant role within the framework of the Armenian-Bulgarian political contacts which becomes a key factor in bilateral relations between the two countries.

АРМЯНСКАЯ ОБЩИНА БОЛГАРИИ И ЕЕ РОЛЬ В ОТНОШЕНИЯХ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ И БОЛГАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ (1991–2008 ГГ.)

БАГДАСАРЯН С.

Резюме

Ключевые слова: армяно-болгарские отношения, армянская община Болгарии, Пловдив, София, филиал Армянского всеобщего благотворительного союза (AGBU) в Болгарии, еженедельник «Ваан», еженедельник «Айер».

В статье представлена роль армянской общины в отношениях между Республикой Армения и Республикой Болгария. Армяне издревле являются одной из составных частей болгарского общества. После провозглашения независимости Республики Армения армянская община Болгарии способствовала укреплению политических, экономических, культурных, научных и образовательных связей между РА и РБ. Армянская община вносит большой вклад в углубление и развитие отношений между двумя народами, а также информирует болгар о проблемах армянского народа. На сегодняшний день армянская община играет значительную роль в осуществлении армяно-болгарских политических контактов, что весьма важно в контексте двусторонних отношений.